

Богданець-Білоskalенко Н.І.,

доцент кафедри дошкільної освіти

Педагогічного інституту Київського університету

імені Бориса Грінченка,

кандидат педагогічних наук, доцент

Навчання дітей 6-7 років читання за методом цілих слів

У статті розкрито один із призабутих методів навчання грамоти «від слова до букви» або метод цілих слів, який широко популяризував на початку ХХ ст. український педагог Яків Чепіга. Метод сприяє збагаченню словникового запасу та вмінню говорити чітко і правильно. Наведено приклад роботи Львівської «Школи радості» за цим методом.

Ключові слова: слово, звук, буква, читання, метод цілих слів, метод навчання.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Методикою навчання читання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку займалися педагоги, вчені минулого (М. Монтесорі, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) й сьогодення (А. Богущ, М. Захарійчук, І. Луценко, І. Товкач та ін.). Методика навчання грамоти дітей 6-7 років достатньо широко висвітлена у науково-методичних джерелах. Відомо, що перевагу надають звуковому аналітико-синтетичному методу К. Ушинського. Слід відзначити, що в Україні поширюється досвід навчання грамоти учнів початкових класів за методикою Якова Чепіги. Ще на початку 20-х років найпоширенішим був метод цілих слів. Але практика навчання мала й інші методи. Серед них вирізнялися такі, як буквенно-складовий, звуковий.

Український педагог Яків Чепіга загострював увагу педагога не ідеалізувати якийсь один метод, а застосовувати будь-який, що не суперечить

природі дитини. Він зауважував: «Коли метод дає широкі можливості активізувати дітей, не порушуючи психофізіологічної природи їхнього організму, такий метод треба вважати придатними для нашої школи» [5, 4]. Повертаючись до буквенно-складового методу, варто акцентувати увагу, що він побудований на вивченні дитиною літер без усякого зв'язку з її конкретним уявленням про літери. Тобто знання здобуваються переважно пам'яттю. Цей метод відрізняється від інших тим, що він не сприяє проявам творчості, дещо сухуватий і не надто цікавий. Проте, він стане в пригоді певним групам дітей при диференційованому підході навчання. На противагу буквенно-складовому, звуковий метод змушує учня сприймати слова абстрактно, проте за віковими особливостями психічно дитина ще не готова аналізувати слова. Під час читання зливання звуків роздвоює дитяче уявлення та сприймання, таким чином не відбувається швидкого і свідомого читання. Отже, на думку Я. Чепіги, найбільш досконалим є метод цілих слів.

Виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. Попередня робота проводиться навколо аналізу слова шляхом поділу його на склади і звуки. Після цього, автор вважає за потрібне і можливе виокремити звук і пов'язує з ним уявлення про букву. Цей метод підходить для дітей, які, прийшовши до школи, не вміють читати. Між іншим, у сучасній програмі для початкової школи [2] вперше зазначено про можливість і доцільність використання вчителем на уроці методу цілого слова. Проте ніхто не розтлумачує, що це за метод і як за ним працювати. У статті частково розкриємо метод цілого слова і його застосування в сьогоденні.

Формулювання мети та завдань статті. Метою статті є розкриття методики навчання читання за Я. Чепігою «від слова до букви», що використовувалася на початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. На думку Я. Чепіги, найдосконалішим є метод цілих слів. Якщо у вище згаданих методах учителю потрібно докладати чимало зусиль, прийомів зацікавлення, які б активізували мислення та діяльність дитини, то

при використанні методу цілих слів досить природно поєднувати навчання з грою, активною діяльністю дитини. Для застосування цього методу потрібна читанка, укладена таким способом, щоб уже з перших уроків діти спроможні були читати цілі фрази.

Яків Чепіга склав буквар «Веселка» (1921 р.), який побудований за аналітико-синтетичним методом і мав на меті, за словами самого автора, дати дітям 7-ми – 8-ми років можливість легко, вільно і без зусиль навчитися читати і писати; сприяти розвитку самодіяльності; полегшити роботу вчителя під час занять з кількома групами [4]. Для досягнення поставлених цілей, автор букваря відходить від звукового методу, зовсім уникаючи злиття літер і з початкових кроків пропонує цілі слова, складаючи з них у подальшому словосполучення, речення і короткі розповіді. З методики Якова Чепіги дізнаємося: найпершим завданням учителя є ознайомлення з інтересами дітей, їхнім словниковим запасом; учитель або хто-небудь із дітей приносить на заняття той предмет, з якого, власне, має розпочатися читання; назва предмета (слово) пишеться на дошці; з написаним словом учні складають речення і викладають його з різної азбуки; перечитують речення і, таким чином, вивчають нове слово. На кожному уроці вважається достатнім вивчення двох слів. За півріччя діти вже знають 125 слів.

Я.Ф. Чепіга радить навчати дітей читати поступово. Адже ґрунтовні знання, і читання не виняток, здобуваються послідовно та стають надійною опорою як у теперішньому часі, так і в майбутньому.

Метод цілих слів дає змогу застосовувати усне мовлення, що сприяє збагаченню словникового запасу дітей та вмінню говорити чітко і правильно. Перевагу цьому методу Я. Чепіга надавав ще й тому, що він більш природний для дитини, ніж інші. В основу сприймання покладено ціле речення, як і звичайно в розмові людей. До розуміння звука, слова діти доходять лише після того, як вивчають багато речень, з метою виділення в них окремих слів. Тільки після вивчення слів переходять до аналізування і ознайомлення зі звуками та літерами. Вчений рекомендує таку послідовність: збудження

інтересу до теми, мети і завдань заняття; бесіда за малюнком; малювання, ліплення, вирізування та виготовлення предметів, що розкривають тему; ігрові моменти з метою глибокого розкриття теми; читання тексту під малюнком; бесіда з приводу частин цілого та читання назв цих частин; написання слів із тексту [4, 4].

Методи Я. Чепіги надзвичайно важливі в сучасній методиці початкового навчання читання та письма. Описані вище зразки навчання читання знайшли втілення в навчально-виховному процесі молодших школярів у школах Львівщини. Перші інноваційні методики у львівських школах були запроваджені приблизно у 2001 році. За період до 2012 р. у Львові зростає кількість інноваційних шкіл, де використовується унікальна методика українського педагога і вченого Якова Чепіги. У записах протоколів проведення навчальних семінарів для вчителів міським управлінням освіти відмічено, що з кожним новим набором перших класів інноваційні методики впроваджуються у все більшій кількості шкіл, правда, тільки тоді, коли вчитель сам цього хоче і готовий до впровадження нових методик. Запровадження інноваційних методик у школах Львівщини не є на особливому контролі управління освіти, оскільки, згідно з положенням Міністерства освіти та науки, кожен учитель повинен перебувати у стадії пошуку і самостійно реалізувати нові ефективні моделі навчання. Особливо важливу роль тут відіграють методики Я. Ф. Чепіги, який зробив вагомий внесок у збагачення та розвиток навчання і виховання молодших школярів. У Львові активно популяризують інноваційні методи навчання учнів молодшого шкільного віку за методикою Якова Чепіги, різноманітними формами підвищення професійних здібностей педагогів.

У 2009 році у Львові відбувся другий семінар з основ інноваційного методу навчання читання дітей за методикою Я. Чепіги «Від тексту до букви» для вчителів, які працюватимуть із першокласниками. На цьому семінарі повідомлялося про те, що метод «Від тексту до букви» уже декілька років успішно використовують у львівській школі СЗШ I-II ступенів «Школа

радості». Як поінформувала директор цієї школи, Галина Захарчук, метод «Від тексту до букви» в Україні запровадив ще у 20-х роках минулого століття видатний педагог Яків Чепіга. Г. Захарчук зауважувала: «Він використовувався частково, і мабуть забувся. 12 років тому, коли була створена наша школа, цю ідею підняла і розвинула перший директор школи Любов Чуба. Уже 12 років наші діти навчаються саме так» [6]. На семінарі докладно розглядався досвід «Школи радості», у якій усі діти вже за тричотири місяці навчаються читати. Діти, не знаючи букв, на заняттях мають перед собою слова, відповідні малюнки, речі, які вони принесли. Наприклад, коли вивчається тема «Жовтий колір», учитель просить принести на урок жовті овочі чи фрукти. Учитель вивіщує малюнки, читає з дітьми слова, складає речення. Діти передруковують слова, речення. На уроці математики діти вчаться рахувати предмети, малюнки, з якими уже знайомі з попереднього уроку.

Яків Чепіга у своїх науково-методичних посібниках обґрунтував актуальні на всі часи способи навчання грамоти молодшого школяра. Один із них – спосіб *паралельності*. Його суть у тому, що читання і письмо розкриваються у послідовному взаємозв'язку предметів на загальній мовленнєвій базі правил усної і писемної мови учнів. На думку вченого, звуки української мови варто вивчати у чіткій послідовності: спочатку ті, що вимовляються легко, потім, так звані, вузькі (я, є, ю, ї); вивчення приголосних потрібно починати з сонорних (р, л, м, н), далі ж – інші приголосні. Вчений мотивує такий спосіб особливостями ще нестійко сформованого фізіологічного мовленнєвого апарату (гортань, легені). Саме голосні – найлегше вимовляються. Сонорні – вимовляються переважно з участю носа. Насамперед, навчання відбувається на основі інтересу. Коли дитині цікаво, вона охоче виконує поставлене вчителем завдання. Наприклад, дитина принесла на урок іграшку – машинку, перед нею є ще картинка, на якій зображено машинку і слово «машинка». Дитині цікаво відтворити друкованими літерами слово, яке в неї асоціюється з улюбленою іграшкою.

Саме тому дитина кілька разів перекопіює це слово, запам'ятовуючи його. Протягом одного дня перебування в школі дитина зможе запам'ятати від двох до п'яти таких слів. Поступово діти самостійно вирізняють літери в словах, які запам'ятали. Тоді вчитель і переходить до вивчення літер.

Паралельність письма і читання полягає в тому, що спочатку діти пишуть на не розлінованих аркушах паперу. Адже дітям, які ще не вміють писати, дуже непросто потрапити у маленьку клітинку чи лінію. Спостерігаючи прогрес у навчанні читати і писати (літери стають усе меншими), учитель запроваджує зошити. Розпочинається навчання письма: написання літер.

У сучасних програмах для загальноосвітніх шкіл, затверджених МОН України, наголошується на запровадженні такого методу цілих слів [2, 11]. Проте переважна більшість вчителів не знають його. Тому у своїй статті ми частково розкрили цю методику, показали її на прикладі поодиноких шкіл, що працюють за методикою Я. Чепіги.

Висновки. У підсумку про метод «цілих слів» Я. Чепіги можна констатувати, що згаданий і описаний нами метод призабутий, проте, як засвідчила практика, його можна широко використовувати і впроваджувати у навчальному процесі ДНЗ і початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданець-Білоskalенко Н. І. Використання науково-методичних ідей Якова Чепіги у практичній діяльності сучасної початкової школи / Н. І. Богданець-Білоskalенко // Педагогічний процес: теорія і практика. Зб. наук. праць. – К.: КУ ім. Б. Грінченка, 2013. – Вип. 2. – С. 11-20.
2. Навчальні програми для загальноосвітніх закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Вид. дім «Освіта». – 2012. – 392 с.
3. Товкач І. Є. Звуки. Букви. Читання: методичний посібник : у 2 ч. Ч. 2 / І. Є. Товкач. – Харків, в-во «Ранок». – 2013. – 192 с.

4. Чепіга Я. Веселка: Перша читанка після букваря / Яків Чепіга. – К.: ДВУ, 1921. – 128 с.

5. Читання «від тексту до букви» – природній спосіб навчання читати / Уклад. Галина Захарчук. – Львів, 2010. – 20 с.

6. У Львові популяризують інноваційний метод навчання першокласників: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/news/4528/>.

В статье описан один из забытых методов обучения грамоте «от слова к букве» или метод целых слов. Такой метод способствует обогащению словарного запаса и умению говорить четко и правильно. Приведен пример работы Львовской «Школы радости» по этому методу.

Ключевые слова: слово, звук, буква, чтение, метод целых слов, метод обучения.

In the article also describes one of the forgotten literacy teaching methods «from the word to the letter». This method helps enrich vocabulary and ability to speak clearly and correctly. An example of Lviv «School of joy» for this method.

Keywords: word, sound, the letter read.